

ITER I GLAVNE ZNAČAJKE NOVOG KODEKSA KANONSKOG PRAVA

dr Matija BERLJAK

UVOD

Sutra je blagdan obraćenja apostola Pavla, dan uz koji su vezana dva novija povijesna događaja važna za život Crkve. Prvi je zapravo odluka povijesnog značenja koja je bila objavljena točno prije 25 godina. Naime, toga je 25. siječnja 1959. papa Ivan XXIII. objavio svoju namjeru o sazivanju ekumenskog koncila, II. vaticanškog, i u vezi s njim obnovu cjelokupnog crkvenog zakonodavstva. Drugi događaj, od kojeg nas dijeli godina dana, jest proglašenje novog Codexa Iuris Canonici od strane pape Ivana Pavla II. za Latinsku Crkvu, 25. siječnja 1983. To će biti prijelomna točka u povijesti kanonskog prava jer time započinje novo doba u zakonodavstvu Božjeg naroda. Zato nije ni čudo da je njegovo donošenje velik događaj i to ne samo za Crkvu nego i za svijet u kojem ona djeluje.

U našem ćemo izlaganju ponajprije ukratko prikazati dugogodišnji „iter“ (put, nastajanje) novog kodeksa kanonskog prava i to sve tamo od prvog službenog crkvenog zakonika – Codexa Iuris Canonici iz 1917, pa preko zamisli i najave odluke o njegovoj obnovi. Zatim će biti riječi o radu na obnovi i kriterijima koji su nadahnuli i vodili kodifikaciju novog zakonika. Na kraju ćemo govoriti o samom novom Codexu Iuris Canonici, tj. o njegovu proglašenju i stupanju na snagu, o naslovu, ustrojstvu i sadržaju novog zakonika, te o vrijednostima, glavnim značajkama i novostima Kodeksa iz 1983. koji već ima obvezatnu snagu od prve nedjelje došašća, 27. studenoga 1983.

I. OD KODEKSA IZ 1917. DO PAPE IVANA XXIII.

1. PIO–BENEDIKTOV CODEX IURIS CANONICI (CIC)

Ne samo da se povijest novog zakonika ne može odijeliti od prijašnjega nego se Kodeks iz 1983. ne može niti razumjeti ako se ne zna kako je nastao i što je za Božji narod značio prvi službeni zakonik Katoličke Crkve.¹

¹ Što se tiče cjelokupne povijesti kanonskog prava, postoje mnogobrojna djela; ovdje navodimo samo neka: KURTCHÉID, *Historia Iuris Canonici*, 2 vol, Roma, 1941–1943; STICK-

Već početkom 19. stoljeća, a pogotovo s početkom priprema za I. vatikanski koncil (1869–1970), osjećala se sve više potreba da se mnoštvo crkvenih zakona skupi i sredi, kao što su to već učinili neki građanski zakonici, u jedan nov, pregledan i sistematski dobro ureden, jedinstven i vjerodostojan zakonik crkvenog prava. Naime, tim je zakonima nedostajala preciznost zbog zastarjelih i nepotrebnih izraza te nejasnih pojmova, a uz to bili su razbacani po mnogim zbirka. Na taj način učinio bi se kraj kolebanjima i nesigurnostima u kojima su se nalazili kanonisti, a pogotovo oni ostali u Crkvi.²

Na početku ovog stoljeća nastala je takva zbrka ukinutih, zastarjelih i dvojbanih zakona da je papa Pio X. motu proprio *Arduum sane munus* (19. ožujka 1904.) odlučio srediti „in unum” sve opće crkvene zakone prilagodivši ih potrebama i promjenama onoga vremena. Kad je posao oko kodifikacije zakonika bio sretno priveden kraju, njegov nasljednik na papinskoj stolici, Benedikt XV, svečano ga proglašuje konstitucijom *Providissima Mater Ecclesia* na Duhove, 27. svibnja 1917, i određuje da stupa na snagu sljedeće godine na isti blagdan, 19. svibnja 1918. Bio je to sretan završetak velikog i teškog pothvata, dobar završetak višegodišnjih nastojanja.³

Zakonik nosi naslov *Codex Iuris Canonici* te u 2.414 kanona objedinjuje sveukupno zakonodavstvo zapadne (latinske) Katoličke Crkve. Treba naglasiti da je to prvi put da Crkva dobiva modernu kodifikaciju svojega prava. U njemu je izneseno opće zakonodavstvo na odgovarajućoj centralističkoj pozadini onog vremena, dok partikularno pravo zahvaća vrlo sužen prostor. Sav je materijal bio sistematski izložen u pet knjiga prema poznatom načelu rimskog prava: „Omne ius quo utimur, vel ad personas, vel ad res, vel ad actiones pertinet.”⁴ Tako CIC, iza uvoda (prva knjiga), govori o osobama (druga knjiga), zatim o stvarima (treća knjiga), da bi na kraju govorio o djelovanju (četvrta knjiga).

Kodeks iz 1917. predstavlja ne samo nastojanje da se kodificiraju i na zgodan način povežu stari i novi zakoni nego donekle predstavlja i malu teološku sumu. U stvari, stari je zakonik čedo tridentske teologije premda su prošla više od tri stoljeća od Tridentskog koncila do starog kodeksa. Osjeća se u njemu velik utjecaj tridentskog mentaliteta i njegove teologije. Kodeks je preuzeo gotovo u potpunosti ekleziološko poimanje belarminskog porijekla, s očitim pečatom hijerarhičnosti. Nije se polazilo od zajedničkog poziva i poslanja vjernika, niti od poimanja Crkve kao Božjeg naroda, nego od hijerarhije, od autoriteta. Teološko-socijalni model

LER, A. M. *Historia Iuris Canonici Latini*, Roma, 1974; na hrvatskom jeziku vidi ROGOŠIĆ, R. *Priručnik crkvenog prava. Pristup, opće i posebno*, I, Zagreb, 1941, str. 16ss; CRNICA, A. *Kanonsko pravo Katoličke Crkve. Uvod i opća pravila*, I, 1, Split, 1937, str. 10ss; (CVETAN, F.) *Uvod u kanonsko pravo*, Zagreb, 1967. (skripta).

2 O situaciji, ideji i razlozima kodifikacije vidi STICKLER, A. M. *Historia...*, n. dj, str. 371ss; FELICIANI, G. *Le basi del Diritto Canonico*, Bologna, 1979, str. 14ss.

3 Opširnije o radu na obnovi i izradi CIC-a vidi GASPARI, P. *Storia della codificazione del diritto canonico per la Chiesa Latina, u Acta Congressus iuridici Internationalis, Romae a. 1934 habiti*, vol. IV, Roma, 1937, str. 1ss.

4 GAIUS 1, 8; *Inst.* 1, 2, 12.

Kodeksa je jasan; u njemu se Crkva definira kao „societas perfecta”, sastavljena je od nejednakih osoba i hijerarhijski je strukturirana. Subjekt koji je protagonist crkvenog života nije pojedinac nego hijerarhija koja se identificira sa samom Crkvom. Obični su vjernici značajni za život Crkve ukoliko upotrebljavaju za spas duša sredstva koja im se pružaju i ukoliko se uskladuju poslušno i disciplinirano s potcijajima hijerarhije.

Stari kodeks zapravo je djelomična sinteza teološkog i kanonskog nastojanja i naučavanja katoličke protureformacije i predstavlja dočetak, doduše statički, prijašnjeg stoljetnog teološkog i povijesnog hoda Crkve.

Prvi službeni zakonik Crkve razlikuje se od prijašnjih zbirki crkvenog prava ponajprije po tome što donosi napokon svu opću kanonsku disciplinu, a ne samo zakone i odlomke starih zbirki. Uz to se predstavlja kao i moderni građanski zakonici, u harmoničnom, sistematičnom i preciznom obliku, s jasnim i kratkim odredbama.⁵

Uspješna nova obrada kanonskog prava, koju je Crkva dobila tim zakonikom, primila je brojna priznanja i pohvale, i to ne samo od katoličkih pravnih i drugih stručnjaka. U prvi mah smatrali su ga „savršenim zakonikom, remek-djelom zakonodavstva”. No kad se bolje proučio i počeo tumačiti, a pogotovo primjenjivati, nije bio takav da se ne bi smio, štoviše, i morao mijenjati kao i sva druga ljudska ostvarenja. Ipak treba naglasiti da je bio za ono vrijeme dobro načinjen; bio je prihvaćen s entuzijazmom, ispunio je mnoge želje i očekivanja te je dugo odgovarao potrebama Crkve.

2. ZAKONODAVSTVO POSLIJE STAROG KODEKSA I NJEGOVE PROMJENE

Nakon što je Benedikt XV. proglasio Kodeks, ustanovio je motu proprio *Cum iuris canonici* 15. rujna 1917. komisiju koja je bila ovlaštena autentično tumačiti Zakonik. Njezini su odgovori prvenstveno tumačenje, ali i neke nadopune Kodeksa, pa su kao takvi bili izdavana u posebnim zbirkama.⁶ U istom motu proprio papa govori i o mogućnosti izmjena CIC-a. Naime, ako bi koja kongregacija smatrala potrebnim promijeniti zakon i izdati novi, to bi mogla učiniti samo uz odobrenje pape i komisije za autentično tumačenje Kodeksa.⁷

Iste godine Kongregacija za sjemeništa i sveučilišta određuje da je studentima koji studiraju kanonsko pravo dosta samo jedna knjiga. Kodeks, popraćen priručnikom koji se mora strogo držati sistematike Zakonika.⁸

5 Usp. PINTO, P. V. *Le norme generali del nuovo Codice*, u AA.VV. *La nuova legislazione canonica. Corso sul Nuovo Codice di Diritto Canonico 14–25. II. 1983*, P. U. Urbaniana, Roma, 1983, str. 35, 61ss.

6 Najvažnije takve zbirke navedene su u STICKLER, A. M. *Historia iuris...*, n. dj, str. 393ss.

7 O tome više vidi KUTTNER, S. *The Cod of Canon Law in Historical Perspective*, u *The Jurist* 28(1968), str. 129ss.

8 Usp. DE LUCA, L. *Introduzione u AA.VV., Il nuovo Codice di diritto canonico*, a cura di S. Ferrari, Bologna, 1983, str. 24.

Premda Kodeks iz 1917. nije zabranio nove odredbe, bilo opće bilo posebne, koje bi više odgovarale novonastalim prilikama, kasnije promjene u crkvenom zakonodavstvu bile su rijetke i nisu utjecale na opći duh zakonodavstva. Bilo je to iz poštovanja prema prvom službenom crkvenom zakoniku.

Bilo ih je, ali ne previše, koji su od samog početka vrlo oprezno i s poštovanjem prema Kodeksu dokazivali da je u njemu kodificirano prijašnje, zastarjelo pravo i da se nije dostatno ustrajalo na istinskoj, pravoj, općoj reviziji zakonika koja bi više odgovarala tadašnjem vremenu. Zatim se isticalo da je prvenstveni cilj te kodifikacije bio da se odstrani „legum et constitutionum farrago” i osigura lakše poznavanje prava koje je na snazi: nisu se, dakle, toliko imale u vidu potrebe vjernika. Njihove su se zamjerke odnosile i na zastarjelu i neadekvatnu terminologiju preuzetu iz ranijih crkvenih zbirki, štoviše iz rimskog prava. Zatim se ukazivalo na konfuziju između moralnog i pravnog reda; nije se pokazivala, barem ne dosta jasno, razlika između nutarnjeg i vanjskog područja...⁹

Zamjerke starom kodeksu tijekom vremena sve su više i više dolazile do izražaja i počela se osjećati nužnost reforme crkvenog zakonodavstva.

II. RAD NA OBNOVI CRKVENOG ZAKONIKA

A. ITER OBNOVE CIC-a

1. Najava obnove

Sutra, 25. siječnja, bit će točno 25 godina otkako je papa Ivan XXIII. na blagdan obraćenja apostola Pavla služio svečanu misu u rimskoj bazilici sv. Pavla izvan zidina, nakon koje je održao u susjednom benediktinskom samostanu važan nagovor u kojem je među ostalim izvijestio o odluci povijesnog značenja da namjera-va:

- sazvati prvu rimsku sinodu,
- sazvati ekumenski koncil,
- obnoviti Kodeks kanonskog prava.¹⁰

Ekumenski koncil, pa i rimska sinoda, imali su za zadaću da obnove samu Crkvu, a to bi nužno dovelo i do obnove crkvenog zakonodavstva. „Aggiornamento” Kodeksa bio bi u tom kontekstu novog poimanja Crkve plod II. vatikanskog koncila, prilagodavanje zahtjevima vremena da bi se tako lakše provodila pastoralna služba i zadovoljile potrebe Božjeg naroda.

9 Usp. HUIZING, P. *La riforma del Codice di diritto canonico*, u *Concillium*, ed. it. 4(1965), str. 153–181; o nastajanju, proglašenju, stupanju na snagu i sadržaju novog kodeksa vidi BERLJAK, M. *Novi crkveni zakonik – Kodeks kanonskog prava Ivana Pavla II*, u *Bogoslovska smotra*, LIII, Zagreb, 1983, br. 2–3, str. 165–182.

10 Usp. IVAN XXIII, *Sollemnis allocutio ad E. mos P. Cardinales in Urbe praesentes*, 25. ian. 1959, u ASS 51(1959), str. 68–69. isto u enciklici *Ad Petri Cathedram* od 29. VI. 1959. u AAS 51(1959), str. 498.

U prvi mah činilo se da papa želi samo jednostavnu reviziju CIC-a, da želi ispravljanje nesklada i poboljšanje terminologije, definicija ili obnovu prava kojoj bi bio cilj da se na prikladan način u obnovljeni kodeks uvrste koncilski dokumenti. Međutim, uvidjelo se ubrzo da za Ivana XXIII. „aggiornamento” nije bio samo poboljšanje dosadašnjeg zakonodavstva nego jedna istinska obnova; on je prilagođavanje, posuvremenjivanje, posadašnjenje, usklađivanje prava s potrebama vremena.¹¹

2. Drugi vatikanski koncil i crkveno pravo

Svakako jedan od najvažnijih događaja našeg stoljeća za Crkvu jest II. vatikanski koncil koji je Ivan XXIII. otvorio 11. listopada 1962, a njegov nasljednik papa Pavao VI. zaključio ga je 8. prosinca 1965.

Iako koncilski oci nisu imali prvenstveno pred očima obnovu crkvenog prava, oni su već tada dali različite prijedloge i sugestije bilo za „*ius recognoscendum*” bilo za „*ius novum condendum*”.

Za vrijeme prekida Koncila papa Ivan XXIII. ustanovljuje 28. ožujka 1963. Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici recognoscendo u kojoj se nalazilo 40 kardinala. Ta komisija 12. studenog 1963. održava prvu sjednicu na kojoj je bilo zaključeno da se formalni rad na obnovi Kodeksa odgodi do završetka Koncila jer u vrijeme njegova održavanja rad ne bi bio moguć.¹² Uz to CIC je nužno zahtijevao prethodni rad Koncila. Naime, „Kodeks vremenski dolazi poslije njega jer su poslovi prihvaćeni za njegovu pripravu mogli započeti tek nakon njegovog završetka budući da su se trebali temeljiti na Koncilu.”¹³

Nasljednik na papinskoj stolici Pavao VI. 17. travnja 1964. potvrđuje komisiju za obnovu CIC-a i kardinalima pribrojava još 70 savjetnika.¹⁴ 20. studenoga 1965, dakle nekoliko dana prije završetka II. vatikanskog koncila (8. XII.) službeno na-

11 Papa Ivan XXIII. često je govorio da Evanđelje treba učiniti „vidljivim”, da blago Crkve treba postati djelotvornije u rješavanju današnjih problema; a da bi se to postiglo, treba također obnoviti jedno od glavnih sredstava, crkveno zakonodavstvo. On u kanonskom pravu vidi praktičnu primjenu vjere unutar crkvene institucije. O tome više s naznačenom literaturom PROVOST, J. *Il Codice di diritto canonico rivisto: attese e risultati*, u *Concilium*, 7(1981), ed. it, str. 23ss.

12 Usp. *Communicationes*, 1969, br. 1, str. 35–36. Taj časopis dva puta godišnje (od 1969.) izdaje Pontificia Commissio CIC recognoscendo. O tome više D’OSTILIO, F. *L’opera di revisione del Codex Iuris Canonici della Chiesa Latina*, u *Apollinaris* 55(1982), br. 3–4, str. 316ss.

13 IVAN PAVAO II, *Sacrae disciplinae leges*, str. 133. Ovdje citiramo hrvatski prijevod apostolske konstitucije koji se nalazi u *Službenom vjesniku nadbiskupije zagrebačke*, br. 3, 1983, dok se službeno izdanje teksta nalazi u AAS 75(1983), pars II, str. VII–XIV.

14 Usp. *Communicationes*, 1969, br. 1, str. 35. Broj savjetnika stalno se povećavao tako da ih je 1977. bilo 100; usp. *Communicationes*, 1977. br. 1, str. 67.

Među savjetnicima bili su gotovo svi tajnici koncilskih komisija te drugi kvalificirani stručnjaci za pravo, teologiju, sociologiju, psihologiju, povijest... a mnogi od njih s pastoralnim iskustvom. Savjetnici su bili biskupi, svećenici, redovnici, redovnice, laici iz različitih zemalja i regija.

laže rad na obnovi Kodeksa. „Dajte se na posao sa spremnošću i marljivošću.“¹⁵ reče tom prigodom članovima komisije, dodavši da se CIC mora obnoviti premda i dalje u mnogim točkama sadrži obavezu disciplinu. Papa zahtijeva da se Zakonik obnavlja imajući u vidu napredak pravnih i drugih znanosti te posebno misao i duh Koncila koji pruža glavne smjernice za ostvarenje toga djela.¹⁶ To ne znači da se treba odreći svega što je bilo u zakonodavstvu prošlosti, niti se smije stvarati apstraktno ustrojstvo života Crkve prema nekom posebnom sistemu zakonodavstva, nego novi kodeks mora potvrđivati i braniti istinsku obnovu kršćanskog života koju je htio i pokrenuo II. vatikanski koncil.¹⁷

U istom tom nagovoru Pavao VI. govorio je o mogućnosti izrade i *Temeljnog crkvenog zakonika (Lex Ecclesiae fundamentalis)*.¹⁸ Bez sumnje papa Pavao VI. pridonio je mnogo obnovi Kodeksa. On se zauzimao kao i njegov prethodnik ne za jednostavno poboljšanje dosadašnjeg prava, nego za stvarnu obnovu u duhu evanđelja.¹⁹

Istina je da je Koncil bio sve drugo nego koncil „prava“ i njegovi tekstovi nemaju ulogu pravnih tekstova, ali se ipak ne smije potcijeniti njegovo neprocjenjivo značenje za crkveno pravo.

U dokumentima II. vatikanskog koncila izričito se navode upute kojih se treba držati kod preuredenja Kodeksa.

Tako se u dekretu o pastirskoj službi biskupa *Christus Dominus*, br. 44, kaže: „Sveti sabor određuje da se pri reviziji Zakonika crkvenog prava donesu prikladni zakoni u skladu s načelima koja su iznesena u ovom dekretu te da se uzmu u obzir i primjedbe što su ih iznijele komisije i saborski oci.“

Zatim se u konstituciji o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, br. 128, propisuje: „Zajedno s liturgijskim knjigama... treba što prije preispitati crkvene kano-ne i propise koji se odnose na vanjsku opremu predmeta za sveto bogoslužje, naročito one s obzirom na dostojanstvo i prikladno podizanje svetih zgrada, izgradnju i oblik oltara, doličnost, smještaj i sigurnost svetohraništa, prikladnost i istaknutost krstionice, dolični oblik svetih slika te način ukrašavanja i nakit. Ono što ne odgovara obnovljenoj liturgiji neka se ispravi ili dokine, a neka se zadrži ili uvede što je promiče.“²⁰

15 PAVAO VI, *Allocutio...*, od 20. XI. 1965. u AAS 57(1965), str. 988.

16 Usp. isto, str. 985–989.

17 Usp. PAVAO VI, *Allocutio...*, od 25. V. 1968, u AAS 60(1968), str. 337–342.

18 Usp. PAVAO VI, *Allocutio...*, od 20. XI. 1965. u AAS 57(1965), str. 988; o tome više D'OSTILIO, F. *È pronto il Nuovo Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano, 1982, str. 27. Na kraju je ipak odlučeno da se za sada ne proglašuje *Lex Ecclesiae fundamentalis*.

19 Usp. SEBOTT, R. *Das neue kirchliche Gesetzbuch*, u *Herder Korrespondenz*, Heft 3, 1983, str. 128ss.

20 U toj se odredbi na kraju dodaje: „... Teritorijalnim se skupovima biskupa daje ovlaštenje da se predmeti usklade s područnim potrebama i običajima, osobito u pogledu zgrade i oblika sakralnog pribora i ruha.“

I na kraju, o preuređenju kanonskog prava u vezi s apostolatom laika, kako se to izričito kaže u *Apostolicam Actuositatem*, br. 1: „U ovom dekretu Koncil ka- ni osvjetliti narav, značaj i raznovrsnost apostolata laika te iznijeti osnovna načela i pružiti pastoralne upute za njegovo uspješnije vršenje; neka sve ovo služi kao norma u reviziji kanonskog prava što se tiče apostolata laika.”

Drugi vatikanski koncil nije mogao, što je i razumljivo, uzeti u razmatranje sve prijedloge za obnovu Crkvenog zakonika koji su bili predlagani za vrijeme zasjedanja jer su se oci morali pozabaviti više osnovnim načelima i uputama. Ipak treba naglasiti da je već Koncil donio prve značajnije promjene kanonskog prava.²¹ Vidi se to jasno iz odredbe motu proprija *De episcoporum muneribus*, u kojoj se tvrdi da norme Kodeksa i kasnije odredbe još uvijek vrijede ako ih Koncil izričito nije ukinuo ili promijenio.²² Već za vrijeme II. vatikanskog koncila bile su izdane neke izvršne norme nekih koncilskih dekreta. Tako npr. o biskupskim ovlaštenjima i povlasticama (*Pastorale munus* od 30. XI. 1963.), o stupanju na snagu nekih propisa konstitucije *Sacrosanctum Concilium (Sacram liturgiam* od 25. I. 1964.), o nekim liturgijskim odredbama (*Inter oecumenici* od 26. IX. 1964.)...

No premda su ove pojedinačne odredbe bile od velikog značenja za obnovu Kodeksa, ipak nisu bile toliko važne kao temeljna načela koja su postavljena u koncilskim dokumentima. Ima čitav niz temeljnih odluka i načela koji se trebaju ostvariti u formiranju novog zakonika, u njegovu tumačenju i u njegovoj primjeni. To su oni eklesiološki temeljni podaci nakon kojih pokoncilska Crkva ne može više nazad a da ne izda nauk Koncila i na temelju kojih se ostvaruje nova interpretacija u „duhu Koncila” čitavog crkvenog zakonodavstva. Da nabrojimo samo neke: Crkva kao Božji narod, zajedničko svećeništvo, kolegijalnost biskupa, uloga mjesnih crkava, značenje biskupske službe...²³

Pavao VI. često je naglašavao da se obnova CIC-a treba provesti u novom duhu, u duhu Koncila,²⁴ štoviše i pretkoncilsko pravo, koje je i dalje na snazi, da treba staviti u nov okvir, pod novo svjetlo. Temeljne smjernice II. vatikanskog koncila daju novo svjetlo tumačenju i primjenjivanju pravnih normi.²⁵ Doista, koncil je u malo točaka stavio izvan snage ili promijenio Kodeks, ali nakon njega cjelokupno pravo treba oživjeti po njegovim načelima i smjernicama. No obnova ne bi trebala slijediti samo duh II. vatikanskog koncila nego njegovu konkretnu eklesiološ-

21 Tako npr. s obzirom na: biskupski autoritet (LG 22); vlast biskupa da oprašta od općeg crkvenog zakona (CD 8); pravo prisustvovanja ekumenskom koncilu svih biskupa, također titularnih (CD 48); instituciju i autoritet BK (CD 38); valjanost ženidaba između katolika i istočnih nekatolika kad sklapaju ženidbe pred posvećenim službenikom (OE 18)...

22 Usp. PAVAO VI, *De Episcoporum muneribus*, br. I.

23 Usp. PUZA, R. *Strömungen und Tendenzen im neuen Kirchenrecht*, u *Theologische Quartalschrift*, 3. Heft, 1983, str. 163ss.

24 Usp. PAVAO VI, *Allocutio...*, od 20. XI. 1965. u AAS 57(1965), str. 985–989.

25 Usp. FELICI, P. *Communicatio de opere Codicis Iuris Canonici recognoscendi*, u *Communicationes* 1974, br. 1, str. 104–105; 108ss; br. 2, str. 150–158. O tome više SCHULZ, W., *Der 'Geist des Konzils' als Interpretationsmaxime der Kanonischen Rechtsordnung?* u *Apollinaris* 55(1982), br. 3–4, str. 449–460; HAMER, J. *Il Codice e il Concilio*, u *L'Ossevatore Romano*, br. 20, od 26. I. 1983, str. 1.

ku sliku. Kodeks bi trebao sliku Crkve na teološki način izrečenu prereći u crkveno-pravni jezik, a da pri tom zakoni ne postanu neodređeni i nejasni.

3. Pokoncilsko razdoblje i obnova Kodeksa

II. vatikanski koncil završio je svoj rad 8. prosinca 1965. Nakon toga predsjednik Komisije za obnovu Kodeksa, kard. Ciriaci, šalje pismo, datirano 15. siječnja 1966, svim predsjednicima biskupskih konferencija da predlože kanoniste koji bi mogli biti savjetnici te komisije.²⁶ U istom mjesecu osnovano je 10 studijskih grupa te počinje i rad na *Temeljnem crkvenom zakoniku*. U studenom 1967. ustanovljuje se studijska grupa *De ordinatione systematica Codicis*. Te su grupe osnovane da bi se rad na obnovi obavljao lakše, bolje i brže.²⁷

Već od samog početka bila su utvrđena pravila postupanja u izradi pojedinih nacrti novog zakonika.²⁸ Taj službeni rad odvijao se u nekoliko faza:²⁹

a) Ponajprije, formirane studijske grupe obavljaju posao *tehničko-redakcijskog karaktera* u pripremi i izradi nacrti (shema) novog zakonika, imajući u vidu dostignuća na pravnom, kako kanonskom tako i građanskom području, a držeći se II. vatikanskog koncila, načela odobrenih od biskupske sinode, te mnogobrojnih primjedaba biskupskih konferencija (1966), sudišta Rimske kurije i drugih ureda Apostolske Stolice, primjedaba Unije generalnih poglavara ustanova posvećenog života, crkvenih sveučilišta i fakulteta te raznih savjetodavnih organa, pojedinih biskupa, kanonista i drugih stručnjaka, a u prvom redu držeći se uputa rimskog prvo-svećenika;

b) Zatim slijedi *najšire savjetovanje* s obzirom na sve i pojedine nacрте novog zakonika. Dopusštenjem pape, svim savjetodavnim organima šalju se već izradeni nacrti na detaljno ispitivanje.³⁰

26 Tekst ovog pisma nalazi se u *Communicationes* 1969, br. 1, str. 42–43.

27 Usp. *Communicationes* 1969, br. 1, str. 44–45, gdje se navodi kako je materija bila podijeljena između studijskih grupa.

28 Već od samog početka bila su utvrđena pravila postupanja u izradi pojedinih nacrti novog zakonika. Stručnjaci su bili podijeljeni u različite studijske grupe od kojih je svaka brojila od 8 do 14 članova, a jedan od njih bio je izvjestitelj. Oni u određene dane dolaze u Rim da bi obradili pitanja predsjednika komisije. Svaki savjetnik proučava pitanja i daje svoje mišljenje koje se predaje predsjedništvu komisije, da bi zatim tajništvo komisije umnožilo te primjedbe. One se zatim predaju izvjestitelju i drugim članovima grupe. Na sjednici izvjestitelj po redu izlaže pojedina pitanja i mišljenja svakog savjetnika. Nakon toga slijedi rasprava koja traje sve dok se ne dođe do formulacije kanona. Zatim izvjestitelj uz pomoć tajnika dotične studijske grupe sastavlja izvještaj sjednice o obavljenom radu i daje nacrt kanona koji je dotična grupa predložila, dodavši obrazloženja o svojim prijedlozima (usp. *Communicationes* 1969, br. 1, str. 44–54).

29 Usp. *Communicationes* 1969, br. 1, str. 71–75; o tome opširnije vidi D'OSTILIO, F. *È pronto...*, n. dj, str. 36ss.

30 Usp. *Communicationes* 1977, br. 1, str. 71ss. Oni se šalju već od 1972, kad je bio dovršen prvi nacrt *De procedura administrativa*, pa do 1977, kad je bio poslan posljednji. U određenom vremenu (od 6 do 12 mjeseci) savjetodavni organi, tj. biskupske konferencije, pojedini biskupi, uredi Rimske kurije, Unija rimskih generalnih poglavara instituta posvećenog života, crkvena sveučilišta i fakulteti.... daju svoje prijedloge Papinskoj centralnoj komisiji.

c) U trećoj fazi studijske grupe *pregledavaju i popravljaju, ispituju* s najvećom pažnjom svaku prispjelu primjedbu.³¹ Nakon tako strpljivog, složenog i teškog posla nacrti su usavršeni, uvedene su ispravke, promjene i dopune, uvedeni su i novi kanoni, a i drukčija podjela Kodeksa;

d) U sljedećoj fazi studijske su grupe *revidirale i usavršile* konačni *Nacrt novog zakonika* koji je već bio gotov u lipnju 1980. No poznato je da je papa Ivan Pavao II. htio pozvati još tridesetak rezidencijalnih biskupa tako da se kardinalska komisija mogla sastati tek od 20. do 28. listopada 1981. Nakon diskusije zaključeno je da se uz neke ispravke nacrt novog kodeksa preda papi. Ispravljeni tekst bio je predan Ivanu Pavlu II. 22. travnja 1982. On ga je želio još sâm ispitati uz pomoć jedne pa zatim druge sužene komisije;

e) Posljednja faza ima bitno *zakonodavni karakter*. Mnogobrojni nacrti, poslije tolikih godina teškog, složenog i delikatnog rada velikog broja pastira i stručnjaka, postaju zakon nakon što ga vrhovni zakonodavac papa proglasi službenim činom.

U međuvremenu, dok su studijske grupe i komisije radile svoj posao, gomilaju se na različite načine i u različitim oblicima crkveni zakoni sa svrhom da se izvrše koncilске odredbe koje su tražile hitniju izmjenu. Tako je jedan dio Kodeksa bio izmijenjen bilo odredbama samih papa bilo kongregacija; no kod toga kvantitet često ide na teret kvaliteta.³² I sami su kanonisti bili u nedoumici da li su pojedine odredbe CIC-a ukinute, da li postoje nove odredbe razbacane po raznim izvorima, koje se trebaju primjenjivati u konkretnom slučaju.³³ Takva situacija svakako nije bila od koristi za život Crkve i tražilo se sve više i glasnije izdavanje zakonika koji će to sve ukloniti. No nije se smjelo žuriti jer je to bio velik i težak posao koji je zahtijevao dosta vremena. Ne smijemo zaboraviti da se nije radilo samo na obnovi Kodeksa nego i cjelokupnog zakonodavstva Crkve.

Prije nego prijedemo na novi kodeks, želimo, da bi ga se bolje razumjelo i cijenilo, barem ukratko govoriti o kriterijima koji su nadahnuli i vodili obnovu crkvenog zakonodavstva.

B. KRITERIJI OBNOVE KODEKSA

Ovdje je riječ o kriterijima koji nisu samo u prvi mah nadahnuli obnovu zakonodavstva nego su je također vodili toliki niz godina. Nabrojiti ćemo samo one najglavnije.

1. Opći temeljni kriteriji

a) Prvi, temeljni, sam po sebi razumljiv kriterij jest da se zakoni trebaju prilagoditi novim potrebama Božjeg naroda.

31 O toj fazi više BERLJAK, M. *Novi crkveni zakonik – Kodeks kanonskog prava...*, n. čl, str. 176.

32 O dokumentima u kojima se nalaze takve norme vidi: D'OSTILIO, F. *L'opera di revisione del Codex Iuris Canonici...*, n. čl, str. 312ss.

33 Usp. FELICI, P. *A che punto è la preparazione del Codice?*, u *Communicationes* 1969, br. 1, str. 77.

Nije potrebno posebno dokazivati da se poslije proglašenja Kodeksa iz 1917. promijenilo mnogo toga. Pogotovo poslije II. svjetskog rata društvo je postalo drukčije, dosta drukčije od onoga koje je bilo svjedok proglašenja prvog službenog crkvenog zakonika. Obnova Kodeksa, dakle, treba biti odgovor na društvene, kulturne, ekonomske, moralne, političke... promjene da bi tako pripomogao obnovi kršćanskog života.³⁴

Prilagoditi zakone potrebama Božjeg naroda imao je na pameti već papa Ivan XXIII. kad je najavio II. vatikanski koncil. On, a i ostali pastiri duša, i te kako su osjećali potrebu da posuvremene Kodeks kanonskog prava.

Papa Pavao VI. u svojem prvom nagovoru (20. studenoga 1965.) kardinalima, službenicima i savjetnicima papinske komisije za obnovu CIC-a izričito je naglasio da je njihova dužnost da prilagode zakone „novis necessitatibus populi Dei”.³⁵ A to konkretno znači da odstrane i ukinu odredbe i ustanove koje su zastarjele, kao npr. nadarbinski sistem, pravo patronata, cijeli sustav kaznenog prava treba temeljito promijeniti, kazne „latae sententiae” smanjiti, odstraniti postupak „ex informata conscientia” koji se i te kako protivi osjećaju dostojanstva ljudske osobe; zatim treba odstraniti diskriminaciju između muškarca i žene, valorizirati mjesto laika u Crkvi, dati značenje mjesnim crkvama, biskupskoj službi, suodgovornosti i jednakim pravima svih vjernika...

b) Drugi opći temeljni kriterij pri obnovi Kodeksa jest nauk i temeljna načela II. vatikanskog koncila.

Koncil je s jedne strane izričito proklamirao, o tome smo već govorili, neka temeljna načela kojih se valja držati u obnovi crkvenoga zakonodavstva, a s druge strane, uveo je neke težnje i impostacije, katkada posve nove i obnoviteljske na mnogim područjima, koje treba uzeti u obzir kod stvaranja novog kodeksa, npr. na polju ekleziologije, pastoralna, ekumenizma, u misijskoj djelatnosti...³⁶ Dakle, trebalo je u pravne norme prereći odluke koje imaju čisto disciplinsko obilježje, ali također u određenoj mjeri i sam nauk Koncila. Treba naglasiti da nije lako to i učiniti. Zato se uvijek iznova treba vraćati na koncilске tekstove kako bi se uvidjelo da li su norme Kodeksa još uvijek u ozračju Koncila. Jasno da se u Kodeksu ne nalazi cio Koncil jer se sve ne može prereći u zakone i zato je ostvaranje Koncila na pravnom području zadaća koja traži mnogo vremena.

Pavao VI. upozorava da II. vatikanski koncil obavezuje kanoniste da istražuju u Svetom pismu i teologiji razloge vlastitog naučavanja.³⁷ On osobito razvija teološku perspektivu u crkvenom zakonodavstvu smatrajući da poslije Koncila teolo-

34 Usp. FELICIANI, G. *Dal Codice del 1917 al Codice del 1983*, u AA.VV., *Il nuovo Codice di diritto canonico*, a cura di S. Ferrari, Bologna, 1983, str. 29; CASTILLO LARA, R. J. *Criteri ispiratori della revisione del Codice di diritto canonico*, u AA.VV., *La nuova legislazione canonica*. Corso..., n. dj, str. 16–18.

35 PAVAO VI, *Allocutio...*, od 20. XI. 1965. u AAS 57(1965), str. 988.

36 Usp. IVAN PAVAO II, *Le leggi sono munifico dono di Dio e la loro osservanza e vera sapienza*, u *L'Osservatore Romano*, br. 28 od 4. veljače 1983, str. 3.

37 Usp. PAVAO VI, *Allocuzione ai partecipanti al Congresso Internazionale di Diritto Canonico presso l'Univesità Cattolica di Milano*, u *Communicationes* 1973, br. 2, str. 124.

gija i druge svete znanosti, među kojima i crkveno pravo trebaju biti usko povezane. Zakon mora biti ukorijenjen u Bibliji i treba biti nadahnut Duhom Svetim; tek tada postaje sredstvo milosti i dinamički plan za djelovanje. On mora participirati u sakramentalnoj naravi Crkve kao dio izvanjskog znaka nutarnjeg života Božjeg naroda. I zato novi kodeks, smatra papa, neće biti napravljen po uzoru na građanske zakone, niti će biti temeljen na njihovom juridizmu, nego na dubokom teološkom poimanju uređenja života Crkve.³⁸ Dakle, kanonsko pravo po svojoj naravi prvenstveno je teološko pravo koje se naslanja na teologiju i ne može nikako biti u suprotnosti s njom; iako su to dvije različite discipline, ipak su duboko povezane ukoliko temelj pravnih odredaba treba tražiti u transcendentnoj dimenziji, a to je teologija. Zato se tražilo da se kod obnove Kodeksa pojedine odredbe usporede s teologijom na kojoj se temelje. Vidjelo se da je to prvenstveno ekleziologija sadržana u *Lumen gentium*.³⁹

Zatim, pri izradi novog zakonika morale su se donijeti odredbe o onim institutima koje je Koncil ili izričito ustanovio, ili su već postojali, ili im je on dao veliku važnost: tako npr. o pastoralnim i svećeničkim vijećima, biskupskim konferencijama...

Neke stvari Koncil nije konkretizirao ali je dao smjernice koje će se onda u Kodeksu točno odrediti, npr. ravnopravnost sviju krštenih što se tiče dostojanstva i zajedničkog djelovanja, sudjelovanja sviju u poslanju Crkve...

c) Sljedeći kriterij koji je nadahnjivao i vodio obnovu Kodeksa sastojao se u određenoj vjernosti pravno-kanonskoj crkvenoj tradiciji.

Crkveni zakoni imaju bogatu povijest, možemo reći, tamo od Prvog jeruzalemskog koncila. Štoviše, njihove temelje treba tražiti u knjigama Starog i Novog zavjeta.

Kroz povijest se vidi da crkveni zakoni nikada ne prekidaju s tradicijom. Kanonsko pravo ne može biti, recimo, „revolucionarno”, već se ono razvija u vjernosti prema tradiciji. I zato je teško pronaći odredbe koje ne bi imale svoje korijenje u prijašnjem zakonodavstvu.⁴⁰ Dakle, i novi će kodeks biti samo normalna evolucija prijašnjeg zakonodavstva, a posebno Kodeksa iz 1917. I sam je vrhovni zakonodavac vezan Objavom i tradicijom. Ivan Pavao II. jasno kaže da se Kodeks iz 1983. kao glavni zakonodavni crkveni dokument, temelji na pravnoj i zakonodavnoj baštini Objave i tradicije i da kao i II. vatikanski koncil obdržava „notu vjernosti u novini i novine u vjernosti”.⁴¹

38 Usp. PAVAO VI, *Allocutio ad eos qui Conventui internationali interfuerunt in Urbe Roma favente Pont. Univ. Gregoriana habito, exeunte saeculo ex quo Facultas iuris canonici in eodem Atheneo constituta est*, u *Communicationes* 1977, br. 1, str. 33.

39 O tome više CASTILLO LARA, R. J. *Criteri ispiratori...*, u n. dj, str. 18ss.

40 Usp. IVAN PAVAO II, *Le leggi sono munifico dono di Dio...*, n. čl. str. 1. i 3. passim; DE LUCA, L. *Introduzione*, u n. dj, str. 19ss.

41 IVAN PAVAO II, *Sacrae disciplinae leges* str. 135.

2. Deset općih načela za obnovu zakonika

Uz suradnju pojedinih studijskih grupa, savjetnička je komisija na temelju dekreta II. vatikanskog koncila izradila deset općih načela kojih će se držati i koja će joj pomagati u jedinstvenosti kriterija u radu obnove Kodeksa. Njih je odobrila na sjednici 3–8. travnja 1967. kardinalska komisija. Ta su načela bila podvrgnuta, po izričitoj želji pape Pavla VI, preispitivanju i odobrenju Prve biskupske sinode u Rimu (30. IX – 4. X. 1967.).

Evo ukratko tih načela:⁴²

– Ponajprije, govori se o pravnoj naravi novog kodeksa. Neki su poslije Koncila smatrali da se ne treba stvarati zakonik kao što je bio Kodeks iz 1917. Dosta bi bila neka opća doktrinalna načela a ostalo da se prepusti nadahnuću Duha Svetoga, koji će učiniti ostalo. Dakle, jedna deklaracija o vjeri i običajima koji bi se primjenjivali prema pojedinoj savjesti. Govorilo se npr. da se treba pouzdavati u kreativnost župa, a one opet u kreativnost drugih bazičnih zajednica ili obitelji, a one u kreativnost pojedinih svojih članova. Nije potrebno tumačiti kamo bi nas dovela takva kreativnost. Drugi su smatrali da treba donijeti dosta općenit okvirni zakonik s kratkim propisima o uređenju Crkve, o dijeljenju sakramenata, a ostalo da se prepusti mjesnim crkvama. Na kraju, neki su smatrali da novi kodeks mora oponašati koncilski stil: lijep, bogat, uvjerljiv, objašnjavajući biblijskim citatima...

Prva sinoda u povijesti Crkve određuje da novi zakonik mora zadržati juridičku narav što se tiče i forme i sadržaja. Mora zadržati pravno obilježje jer to zahtijeva sama društvena narav Crkve koju je Krist hijerarhijski utemeljio. Premda je kanonsko pravo pravo „sui generis” i ne može se uspoređivati s građanskim pravom, ipak vjernik mora u kanonima pronaći kako se treba vladati u vjerskom životu. Bitan predmet kanonskog prava jest vjerski život te prava i dužnosti pojedinaca među sobom i u odnosu prema Crkvi.⁴³

– Sljedeće načelo govori o položaju vanjskog i unutarnjeg područja u kanonskom pravu. To će načelo imati posebno značenje za kazneno i sakramentalno pravo. Treba jasno razlikovati unutamje od vanjskog područja koje se može činjenično dokazati. Treba jedno s drugim uskladiti, razgraničiti kompetencije da se uklone sukobi ili barem da se svedu na minimum.

– Treće načelo govori o pravu kao pomoći u pastoralnim nastojanjima. Zakoni u Crkvi imaju svrhu ako pridonose nadnaravnom cilju jer je sve u Crkvi tomu podložno. Najdublja je svrha kanonskog prava da pridonese napretku kršćana na putu vjere, nade i ljubavi (Suprema lex, salus animarum). Pravo u Crkvi služi unapređenju nadnaravnog života. Iz toga proizlazi da se pravno uređenje Crkve, zakoni, zapovijedi, prava i dužnosti moraju slagati s nadnaravnim ciljem. Zakon je prvenstveno razborita pravednost u primjeni. Zato iz crkvenog prava treba zračiti ljubav,

42 Latinski tekst *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant* u *Communicationes* 1969, br. 2, str. 77–85.

43 Usp. isto, str. 79. Doslovno se kaže da je bitni predmet kanonskog prava „iura et obligationes uniuscuiusque hominis erga alios et erga societatem definire atque tueri, etsi eatenus fieri possit in Ecclesia quatenus ad Dei cultum et animarum salutem pertineant”.

umjerenost, čovječnost, razboritost i druge kreposti; po tome se ono mora razlikovati od svih drugih prava. U zakonima ne smije biti prisutna samo pravda nego i razborita pravednost koja je plod dobrote i ljubavi. Ne treba izdavati kanonske odredbe ondje gdje je dostatno upozorenje, pouka, savjet ili koje drugo sredstvo što unapređuje zajedništvo vjernika. Preporučuje se da zakoni novog kodeksa ne budu previše strogi i da se ordinarijima daju veće ovlasti u izdavanju zakona koji će bolje odgovarati pastoralnim potrebama njihova područja.

– Sljedeće načelo kaže da u novi kodeks treba unijeti posebne ovlasti koje su već dane ordinarijima. Povlastice, ovlaštenja dodijeljena ordinarijima i redovničkim poglavarima, trebaju biti uvršteni u obnovljeni zakonik kao njihova redovna vlast.

Zatim dolazi vrlo važno načelo supsidijarnosti. Koncil je izričito izjavio: „Biskupima, kao apostolskim nasljednicima, pripada po sebi u biskupijama koje su im povjerene sva redovita, vlastita i neposredna vlast koja se traži za izvršavanje njihove pastirske službe.”⁴⁴ To teološko načelo nosi sa sobom decentralizaciju i zahtijeva primjenu načela supsidijarnosti po kojem najvišoj instanci, Apostolskoj Stolici, ne treba biti pridržano ono što može biti učinjeno u mjesnoj crkvi. Dakle, radi se o zakonitoj autonomiji koja po božanskom pravu odgovara mjesnim crkvama. A ako one to primijene na svoja područja, onda izlazi da biskupu ne mora biti pridržano ono što može učiniti župnik ili koji drugi pastoralni radnik. Drugim riječima, treba izbjegavati, gdje god je to moguće, centralizam i autoritet na višoj razini.

– Skrb nad osobnim pravima vjernika. Po ovom načelu u novom zakoniku jasno moraju biti određene norme za zaštitu prava vjernika. Potrebno je naglasiti jednakost svih vjernika bilo zbog ljudskog dostojanstva, bilo zbog krštenja.

– Sedmo načelo govori o poboljšanju postupka u obrani prava. U pravno uređenoj zajednici trebaju se priznavati subjektivna prava; također mora postojati i jednak način na koji će se zakonito braniti prava podložnika i poglavara. Prava se brane sudskim ili upravnim postupkom. Uvijek treba postojati mogućnost priziva ili utoka na najvišu instancu.

– Zatim je riječ o jasnom određenju granica jurisdikcije. Teritorijalnost prava proizlazi iz koncilskih dokumenata, ali to nema konstitutivno nego samo determinativno značenje. Zato se iz načela teritorijalnosti prava, koje ima prednost, može u pojedinim slučajevima dopustiti personalno značenje crkvenog prava.

– Pretposljednje načelo odnosi se samo na kazneno pravo.

Traži se da se potpuno obnovi kazneno pravo. Preporučuje se da se kazne smanje i da u pravilu budu prepuštene izreci (*ferendae sententiae*); što se tiče kazni koje su unaprijed izrečene (*latae sententiae*), neka se u novom zakoniku ostave samo za najteže zločine.

– Posljednje, deseto načelo govori o novoj sistematizaciji CIC-a. Već nakon proglašenja starog kodeksa neki su smatrali da njegovo sustavno uređenje ne zadovoljava, posebno u rasporedu II. i III. knjige. Sada se kaže da novi zakonik mora

44 II. VATIKANSKI KONCIL, *Christus Dominus*, br. 8; to je preuzeto gotovo doslovno u novi Kodeks kanonskog prava, kan. 381.

biti ureden „sive ad mentem et spiritum Decretorum Sacri Concilii sive ad scientificas legislationis canonicae exigentias”.⁴⁵

III. NOVI KODEKS KANONSKOG PRAVA

Poslije dugog, gotovo dvadesetogodišnjeg rada obnova Kodeksa kanonskog prava po navedenim kriterijima i načelima bila je sretno dovršena i preostalo je samo da rimski prvosvećenik proglasi novi zakonik. Ivan Pavao II. pred Božić 1982. najavio je da će to i učiniti 25. siječnja 1983, dakle točno 24 godine nakon što je papa Ivan XXIII. objavio svijetu svoju namjeru „di far rivedere ed aggiornare la legislazione ecclesiastica...”.⁴⁶

1. Proglašenje i stupanje na snagu

Doista, apostolskom konstitucijom *Sacrae disciplinae leges* 25. siječnja 1983, na blagdan obraćenja sv. Pavla, papa Ivan Pavao II. proglasio je novi kodeks kanonskog prava.⁴⁷ Tim službenim činom zakonodavac je svojom vrhovnom vlašću objavio Božjem narodu svoju volju da novi zakonik, upravo onako kako je ureden i revidiran, bude proglašen i da ima snagu zakona za čitavu Latinsku (Zapadnu) Crkvu.

Određio je da novi kodeks počinje obvezivati, tj. da stupa na snagu prve nedjelje došašća, 27. studenoga 1983. Dakle, rimski prvosvećenik između proglašenja zakona i njegova stupanja na snagu određuje vremenski rok koji je po njegovom sudu dostatan da se razglasi i da Božji narod što bolje upozna odredbe novog zakonika prije nego što postane obvezatan.

2. Naslov i ustrojstvo novog zakonika

Stari i novi zakonik imaju potpuno isti naslov: *Codex Iuris Canonici*. Izgleda da se tim izborom, potvrđenjem naslova već usvojenog u Pio-Benediktovom zakoniku, želio naglasiti kontinuitet crkvenog zakonodavstva.

Na prvi pogled upada u oči da ovaj novi kodeks broji samo 1752 kanona nasuprot staromu koji je imao 2414 kanona. Smanjenje od 662 kanona uslijedilo je uglavnom na tri područja: u nadarbinskom, kaznenom i postupnom pravu.⁴⁸ No, ako uzmemo u obzir da novi zakonik u mnogim stvarima prepušta biskupskim

45 *Communicationes* 1969, br. 2, str. 85.

46 IVAN PAVAO II, *Aprite le porte al Redentore*, u *L'Osservatore Romano*, br. 298, od 24. prosinca 1982, str. 2.

47 O proglašenju i predstavljanju novog kodeksa vidi BERLJAK, M. *Novi crkveni zakonik – Kodeks kanonskog prava...*, n. čl. str. 177ss.

48 Nadarbine su već duže vrijeme bile na zlu glasu, povezane sa zloporabama, pa su bez ustručavanja iz novog kodeksa izbrisane. Postupno pravo je skraćeno jer su prijašnje odredbe bile dosta komplicirane; uz to odredbe za proglašenje blaženih i svetih nisu više uvrštene u novi zakonik. Kazneno pravo također je pojednostavljeno, osobito u opraštanju od kazni; zatim je smanjen broj kazni „*latae sententiae*”

konferencijama i ordinarijima da donesu partikularne odredbe, onda će biti teže govoriti o nekom smanjenju broja kanona.

Što se tiče formalnog ustrojstva novi kodeks ne pokazuje značajnije promjene jer zadržava podjelu Kodeksa iz 1917. na knjige, dijelove, odsjeke, naslove, glave, članove, kanone, paragrafe i brojeve.

Što se tiče pravne vrijednosti novog kodeksa, ne postoje novosti ukoliko njegove početne odredbe ponavljaju u biti prve kanone Pio-Benediktovog kodeksa. No stari je kodeks ukinut.⁴⁹ Dakle, spada u prošlost pa će se ubuduće proučavati kao priručnik povijesnog značenja.

3. Sadržaj novog kodeksa

Novi se zakonik po sadržaju, po uređenju materije dijeli ne više na pet kao stari nego na sedam knjiga.

Prva od njih nosi naslov: *O općim odredbama* i daje odredbe o različitim predmetima prilično nepovezanim; od izvora prava do fizičkih i moralnih osoba, od vlasti upravljanja do računanja vremena. Uglavnom, tu su praktične odredbe općeg značenja i njihova opća primjena u različitim oblicima crkvenog života. U drugoj knjizi, koja pruža novu, originalnu sistematiku materije i u kojoj se posebno osjeća utjecaj II. vatikanskog koncila, pod naslovom *O Božjem narodu* ponajprije se izlažu prava i dužnosti vjernika, zatim se govori o hijerarhijskom uređenju Crkve, a na kraju je riječ o ustanovama posvećenog života i društvima apostolskog života.

Pojmovi *učiteljska služba Crkve* i *posvetiteljska služba Crkve*, koje nam je Koncil učinio bliskima, postali su naslov treće i četvrte knjige novog kodeksa. Treća knjiga sadrži novosti o unutarnjem uređenju, donosi odredbe o dužnosti poučavanja, uređenja službe riječi, misijskom djelovanju, katoličkom odgoju o sredstvima društvenog priopćavanja i ispovijedanju vjere. Četvrta knjiga, preuzimajući u velikoj mjeri sistematiku starog kodeksa, donosi disciplinske odredbe o sakramentima i ostalim bogoštovnim činima, zatim o posvećenim mjestima i vremenima. U petoj knjizi posebno su obuhvaćeni zakoni o *vremenitim crkvenim dobrima*. Raspored materije pete i šeste knjige ne razlikuje se bitno od onog koji je usvojio Kodeks iz 1917. Šesta knjiga pod naslovom *O sankcijama u Crkvi* u prvom dijelu donosi odredbe koje se odnose na krivična djela i kazne općenito; u drugom dijelu koji sadrži potpuno novu podjelu materije, riječ je o kaznama za pojedina krivična djela. I na kraju, u sedmoj knjizi pod naslovom *O postupcima*, ponajprije se govori o sudovima općenito, zatim o posebnom postupku pa o nekim posebnim i krivičnim postupcima, te na kraju o postupanju u upravnim prizivima i o uklanjanju ili premještanju župnika.

Prestrukturiranje novoga CIC-a u sedam knjiga, a ne više u pet kako je to bilo učinjeno u starom CIC-u, koji se nadahnjivao na podjeli Justinijanovih *Institucija* (osobe, stvari, akcije), plod je utjecaja starog zakonika, ali posebno i II. vatican-

49 Usp. kan. 1–6.

skog koncila. Treba naglasiti da nije radikalno napuštena sistematika starog kodeksa premda, po riječima Ivana Pavla II, sadrži zanimljive novosti.⁵⁰

4. Glavne značajke i novosti Kodeksa iz 1983.

Na svaki obnovljeni, a pogotovo novi zakonik ljudi gledaju pod različitim vidom, pa tako i na novi kodeks kanonskog prava. Oni koji su očekivali radikalne promjene i apsolutne novine ostali su razočarani jer Kodeks, premda je nov, ipak nema senzacionalnih novosti. Drugi smatraju da se učinilo premalo i da Crkva ni ovoga puta nije išla ukorak s vremenom. Tako smatraju da je premalo naglašena važnost laika u Crkvi, ljudska prava, da je slabo osigurana zaštita nižega klera (svećenika i đakona), da se više prostora trebalo dati mjesnim crkvama, da se trebalo više učiniti na decentralizaciji... Neki pak jednostavno odbijaju Kodeks koji, po njima, ne mijenja ništa jer u njemu ostaje i dalje načelo nerazrješivosti ženidbe, isključenje žene iz svetih redova, centralizam autentičnog magisterija hijerarhije, posebno pape... Naprotiv, neki zamjeraju da se otišlo predaleko, što može izazvati neželjene posljedice i opasnosti. Tako npr. ženidbeno zakonodavstvo može biti opasno za čvrstoću ženidbene veze, veće značenje biskupske vlasti može dovesti do centralizma unutar mjesne crkve... Neki opet prigovaraju Kodeksu što im je ukinuo pojedine povlastice (npr. kanonici) koje su, po njihovu sudu, bile korisne za Crkvu. Zatim neki podvlače aspekte koji su manje uspjeli u obnovi Zakonika, kojih sigurno ima kao i u svakom ljudskom djelu, ali neće istaći da to ne umanjuje vrijednost djela kao takvog...

Iz našeg dosadašnjeg izlaganja jasno proizlazi da je novi kodeks kanonskog prava plod proučavanja, razmišljanja, istraživanja, savjetovanja, stečenih iskustava do kojih se došlo na temelju Kodeksa iz 1917. i privremenih crkvenih zakona koji su postojali u Crkvi prije novog zakonika. On je plod suradnje pastira i stručnjaka prava te drugih znanosti, teoretičara i praktičara, pa nema razloga da ne vjerujemo da je dobro načinjen i da može pridonijeti sredenijem i plodnijem životu Božjeg naroda. Ipak ni najbolji zakoni to ne mogu ostvariti sami po sebi jer mnogo toga ovisi o njihovoj primjeni.

Treba priznati da novi kodeks ne donosi spektakularnih novina, nije, da tako kažemo, „revolucionaran”. On je „manje nov” ukoliko skuplja i uređuje ono što je Koncilom naznačeno i pokoncilskim uredbama doneseno. Mnogo toga što novi zakonik donosi bilo je već u pokoncilskoj Crkvi uglavnom poznato, ali nije imalo snagu zakona.

Može se to činiti neobično, ali za nas je velika vrijednost već to da novi kodeks postoji, da je napokon proglašen i da je počeo obvezivati. Razdoblje je nesigurnosti i zbnunjenosti završeno. Svi mogu sada upoznati nove zakone, svoja prava i dužnosti i boriti se protiv zloupotreba. Zloupotrebe koje su možda postojale zbog nesigurnosti ili nedostatka zakona mogu se sada lakše ispraviti. Sada pastiri duša raspolazu odredbama s kojima mogu vršiti svoju službu sigurno i pravedno. Dobro

50 Usp. IVAN PAVAO II, *Le leggi sono munifico dono di Dio...*, n. čl. str. 3; o tome dosta kritično pisao je SEBOTT, R. *Das neue kirchliche Gesetzbuch*, n. čl. str. 133.

pravno uređenje i te kako je potrebno „ut ecclesiastica communitas vigeat, crescat, floreat”.⁵¹

No temeljna vrijednost novog zakonika jest da je po prvi put u povijesti Crkve jedan ekumenski koncil, II. vatikanski, bio temelj cjelokupne obnove crkvenog zakonodavstva. Za onoga koji proučava kanonsko pravo bitna novost Zakonika, ne govorimo o konkretnim detaljima, sastoji se u činjenici da je to pokoncilski kodeks. I upravo u tom posebnom i izravnom odnosu Koncil – Kodeks treba tražiti najznačajnije konkretne novosti. Papa Ivan Pavao II. u apostolskoj konstituciji *Sacrae disciplinae leges* tvrdi da temeljna novost II. vatikanskog koncila „u pravcu kontinuiranosti sa zakonodavnom tradicijom Crkve... sačinjava na isti način i temeljnu 'novost' u novom kodeksu”⁵² i podsjeća na elemente koji izražavaju pravu i vlastitu sliku Crkve.⁵³

U tom kontekstu potrebno je naglasiti da je Kodeks iz 1983. plod kolegijalnog duha. Značajka kolegijalnosti karakterizira i odlikuje proces postanka, ali i samu bit Zakonika. Kolegijalna nota, dakle, „ne odnosi se samo na vanjski sastav rada nego na isti način zahvaća samu bit stvorenih zakona”.⁵⁴ Novi kodeks rezultat je kolegijalne suradnje u prvom redu biskupa u zajedništvu s rimskim prvosvećenikom, a zatim i stručnjaka osobitog znanja u teologiji, kanonskom pravu, povijesti i drugim znanostima iz svih krajeva svijeta. Proglašujući Kodeks, Papa naglašava da je to čin njegove pontifikalne vlasti pa zato ima „primatski karakter” ali i da je svjestan da Kodeks „u svojem objektivnom sadržaju odražava u sebi kolegijalnu brigu za Crkvu sve naše braće u episkopatu; štoviše, zbog neke sličnosti s Koncilom, ovaj kodeks treba smatrati plodom kolegijalne suradnje zbog sjedinjenih snaga stručnjaka i ustanova razasutih u cijeloj Crkvi”⁵⁵.

Novost je Kodeksa i to da se daje veće značenje biskupskoj službi. Osobito u koncilsko i pokoncilsko vrijeme počelo se sve više naglašavati izvorno pravo biskupa kao nasljednika apostola. To se događalo sporo i postupno. Ponajprije, počelo se ponovno davati veće značenje mjesnim crkvama, time se ponovno otkrilo drevno načelo supsidijarnosti. Plod toga jest sazivanje biskupske sinode, priznavanje i davanje veće važnosti biskupskim konferencijama. Kodeks iz 1983. potvrđuje te već postojeće oblike biskupske kolegijalnosti i daje im uistinu važne nadlež-

51 *Praefatio ad Codex Iuris Canonici*, str. XXX; o tome više PINTO, P. V. *Le norme generali del nuovo Codice*, u n. dj, str. 67ss.

52 IVAN PAVAO II, *Sacrae disciplinae leges*, str. 135.

53 Usp. isto, str. 135. gdje se doslovno kaže: „Medu elementima koji izražavaju pravu i vlastitu sliku Crkve treba osobito istaknuti ove: nauk prema kojem se Crkva prikazuje kao Božji narod (cfr. LG 2), a hijerarhijska vlast kao služenje (ibid. 3); osim toga, nauk koji prikazuje Crkvu kao 'zajednicu', pa zato određuje međusobne odnose koji moraju postojati između mjesne i opće Crkve te između kolegijalnosti i primata; zatim nauk po kojem svi članovi Božjeg naroda, na sebi vlastiti način, participiraju u Kristovoj trostrukoj službi... Tome se dodaje nauk o dužnostima i pravima vjernika, poimence laika; i napokon, obaveza koju Crkva mora ispuniti prema ekumenizmu.”

54 Isto, str. 133.

55 Isto, str. 134.

nosti za izvršavanje poslanja kako u općoj tako i u mjesnim crkvama. U tom kontekstu otkriva se i veća važnost biskupske službe. Što to konkretno znači, može se vidjeti ako se usporede stari i novi zakonik. Tako npr. po starom pravu ordinariji nisu mogli načelno podijeliti oprost od općeg zakona, dok po novom zakoniku biskupi mogu dispenzirati od općih zakona osim ako je Apostolska Stolica to izričito sebi pridržala (to je ona učinila samo u nekoliko slučajeva). Uz to mnoge su opće odredbe Kodeksa koncipirane samo kao „okvirni zakonik”, dok će detaljne norme donijeti biskupske konferencije ili ordinariji. No i kad biskup primjenjuje opći zakon na svoje područje, novi kodeks ne podrazumijeva to kao izvršenje naređenja odozgor, kao što to čini upravitelj, nego kao znak zajedništva njegove mjesne crkve s drugim mjesnim crkvama u kojima živi Katolička Crkva.⁵⁶

Uz to novi zakonik nije više, da tako kažemo, samo „zakonik hijerarhije”; u prvom su planu i pojedini vjernici (klerici, laici i redovnici). Njihova su prava nabrojena i treba ih zaštititi crkveni zakonik jer je to jedna od njegovih zadaća. Drugi vatikanski koncil uči, a Kodeks usvaja da svi vjernici, cio Božji narod, sudjeluju, svatko prema vlastitoj službi, u poslanju Crkve, ali i da su svi odgovorni prema službi koju imaju u Crkvi. Umjesto načela autoriteta, vlasti staroga CIC-a, sada se govori o načelu različite podjele uloga, službi. U tom smislu novi je kodeks postao „ordo Ecclesiae”. Novi kodeks ističe da svi, također i laici, imaju pravo na odgovarajuću formaciju, na oblik vlastitog duhovnog života, na apostolat, da mogu obavljati crkvene službe, da budu članovi različitih vijeća... A različitost službi dovodi ponajprije od različitog stanja u kojem se nalaze laik i klerik, stanja koje je posljedica sakramenta reda ili različitih karizmi, prije svega u pozivu na posvećeni život u različitim oblicima. Ponekad se čuju zamjerke kad se govori o pravima koje nemaju žene. Istina je da žene ostaju isključene iz sakramenta reda, iz službi koje zahtijevaju ministerijalno svećenstvo; zatim su isključene iz izbora vrhovne vlasti (kardinalske službe), stalne službe akolitata i lektorata. No ukinuto je tridesetak drugih odredaba staroga CIC-a koje su ženu diskriminirale.⁵⁷

Što se tiče pastoralnog duha novog kodeksa, na njemu je inzistirao ne samo nauk nego i učiteljstvo Crkve. Doista, više nego pojedine promjene što ih je donio novi kodeks značajan je pastoralni duh iz kojega one proizlaze i na temelju kojeg ih treba tumačiti i primjenjivati. Teološko nadahnuće Kodeksa prati pastoralni duh shvaćen kao otvorenost prema konkretnim današnjim potrebama Božjeg naroda. Tako je novi zakonik u velikoj mjeri izbjegao odredbe teoretske naravi.⁵⁸

Značajne promjene u novom kodeksu uvedene su u odnosima katolika s kršćanima nekatolicima ili s nekrštenima kako bi ekumenski duh uznapredovao. No ekumenski aspekti novog zakonika sada se mogu tek nagovijestiti.

Novi kodeks ima komplementarni karakter. U apostolskoj konstituciji *Sacrae disciplinae leges* tvrdi se: „Kodeks kao sredstvo u potpunosti odgovara naravi Cr-

56 Više o tome SEBOTT, R. *Das neue kirchliche Gesetzbuch*, n. čl, str. 130ss.

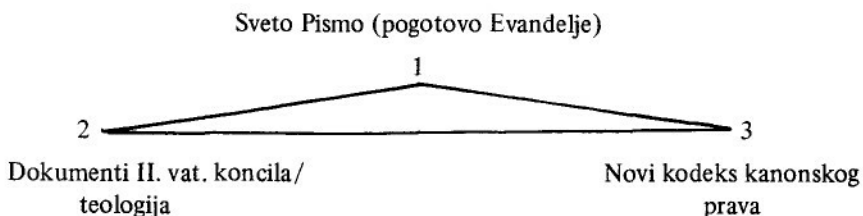
57 O tome je opširno pisao PUZA, R. *Strömungen und Tendenzen im neuen Kirchenrecht*, n. čl, str. 174ss.

58 O novostima novog kodeksa, posebno o njegovu teološkom i pastoralnom duhu vidi UR-
RUTIA, F. J. *Il nuovo Codice del postconcilio*, n. čl, str. 431–452.

kve koja se osobito iznosi preko učiteljstva II. vatikanskog koncila.” Štoviše, on se može na određeni način shvatiti kao „veliki napor prenošenja na kanonski način nauke, odnosno koncilске ekleziologije” i zato se može tvrditi da „odatle proizlazi karakter komplementarnosti koju Kodeks predstavlja u odnosu na nauku II. vatikanskog koncila”.⁵⁹ Tvrdnja da novi zakonik ima pod različitim vidovima „karakter komplementarnosti” u odnosu na Koncil, ima određene posljedice u tumačenju i primjeni Kodeksa. Istina, on se može shvatiti kao velik napor da se prenese na kanonski način nauku Koncila, posebno ekleziologija. Pa kako je nemoguće u potpunosti izraziti sliku Crkve II. vatikanskog koncila jezikom kanonista, Kodeks mora u toj slici uvijek nalaziti osnovnu polaznu točku. Drugim riječima, od časa kad je odredba dobila zakonsku moć, ona ima svoj „ratio” u koncilskoj slici Crkve, pa se onda iz nje mora i tumačiti.⁶⁰ Zato Ivan Pavao II. u nagovoru 3. veljače 1983. preporučuje da se novi zakonik čita paralelno s koncilskim dokumentima.

Novi kodeks kanonskog prava ne može biti adekvatno vrednovan i ispravno tumačen ako ga se smatra kodifikacijom građanskog prava, to jest autonomnim, iscrpnim i potpunim normativnim tekstom. Kodeks treba povezati s dokumentima II. vatikanskog koncila jer „Koncil je usko povezan sa sadržajem Kodeksa”.⁶¹ Dvije knjige koje je izradila Crkva 20. stoljeća međusobno se upotpunjuju u skladno i komplementarno jedinstvo. No iznad i prije tih knjiga jest knjiga „vječne Riječi Božje čije je središte i srce Evanđelje”.⁶²

Papa Ivan Pavao II. napominje da se ne smije nikad zaboraviti idealni trokut:

On doslovno kaže: „...un ideale triangolo: in alto, c’è la Sacra Scrittura; da un lato, gli Atti del Vaticano IIe, dall’altro, il nuovo Codice Canonico”.⁶³

59 IVAN PAVAO II, *Sacrae disciplinae leges*, str. 135.

60 O tome FERRARI, S. *Osservazioni conclusive*, u AA.VV. *Il nuovo Codice di diritto canonico*, n. dj., str. 227, doslovno piše: „Il magistero conciliare viene assunto a fondamentale criterio interpretativo del nuovo testo di legge quando la Costituzione dice che ad esso 'semper Codex est referendum tamquam ad primum exemplum, cuius lineamenta is in se, quantum fieri potest, suapte natura exprimere debet': affermazione che – oltre ad importare,... 'precise conseguenze, anche di carattere propriamente giuridico, nella interpretazione e nella attuazione dello stesso Codice' – pone un limite ben definito ad ogni tentativo di rovesciare l'ordine delle proprietà e di proporre il *Codex* come pietra di paragone della verità delle dichiarazioni conciliari.”

61 IVAN PAVAO II, *Sacrae disciplinae leges*, str. 132.

62 IVAN PAVAO II, *Le leggi sono munifico dono di Dio...*, n. čl, str. 3.

63 Isto.

No na kraju treba priznati da novi kodeks kanonskog prava nije bio zamišljen kao tekst pod svaku cijenu stalan i nepromjenljiv, kao što je to bilo manje-više sa starim kodeksom. On je zamišljen — kao zakonodavstvo programatski otvoreno stalnoj obnovi crkvenog života. U tom se smislu izrazio Ivan Pavao II. kad je 3. veljače 1983. predstavljao Kodeks iz 1983. Božjem narodu.⁶⁴

To je istaknuto i u *Sacrae disciplinae leges*. Naime, Papa počinje svoju apostolsku konstituciju rečenicom: „Običaj je da Katolička Crkva tijekom vremena reformira i obnavlja zakone svete discipline...”⁶⁵ Treba se nadati da će taj običaj ostati na snazi i poslije objavljivanja i stupanja na snagu novoga kodeksa. Bit će to lakše jer je proglašenjem novog zakonika prevladan zahtjev starog kodeksa da se nametne općoj Crkvi disciplina koliko strogog centralizma, toliko i jedinstva u obdržavanju istih zakona po cijelome svijetu, bez obzira na različite prilike mjesta i vremena.

ZAKLJUČAK

Prošlo je šezdeset i šest godina od prvog službenog crkvenog zakonika do proglašenja novog kodeksa kanonskog prava iz 1983. Prošle su dvadeset i četiri godine otkako je novi kodeks bio najavljen. Gotovo se dvadeset godina radilo na njemu. Doista, bio je dug, delikatan i težak posao da se obnovi cjelokupno zakonodavstvo Zapadne Crkve (kodifikacija budućeg prava Istočne Crkve još nije gotova).

Novu kodifikaciju prava Latinske Crkve najavio je dobri papa Ivan XXIII; veliki papa Pavao VI. s pastirima i stručnjacima iz cijeloga svijeta započeo je tu kodifikaciju i bdio nad njom očinskom brigom te je sa suradnicima zdušno na njoj radio, a papa Ivan Pavao I. u kratkom vremenu pokazao je osobitu ljubav za „veliku disciplinu Crkve” i požurivao je da se obnova zakonika što prije dovrši. Konačno, sadašnji papa velikih akcija, Ivan Pavao II, veliko je djelo priveo kraju i predao ga Crkvi. Doista se radi, kako kaže Rimski Prvosvećenik, o „povijesnom događaju i potomstvo će suditi ovo što smo učinili”.⁶⁶

Novi *Codex Iuris Canonici* plod je kolegijalne suradnje u prvom redu biskupa u zajedništvu s papom, zatim crkvenih ustanova i stručnjaka, teoretičara i praktičara iz cijeloga svijeta. Oni su nastojali prilagoditi crkvene zakone novim potrebama Božjeg naroda na temelju II. vatikanskog koncila, zatim na temelju deset općih načela potvrđenih od Prve biskupske sinode i na temelju dostignuća kanonskih i drugih znanosti.

Promjene u novom kodeksu, kako smo vidjeli, značajne su i odraz su promjena koje su minulih desetljeća zahytatile svijet, odraz su napretka znanosti i naročito duha II. vatikanskog koncila i novog poimanja pokoncilске Crkve o sebi samoj i njezinoj ulozi u svijetu. Ne radi se o spektakularnim novostima jer kanonsko pravo ne može biti, da tako kažemo, „revolucionarno” već se razvija u vjernosti pre-

64 Usp. isto passim.

65 IVAN PAVAO II, *Sacrae disciplinae leges*, str. 132.

66 *Il Papa ha promulgato il nuovo Codice di Diritto Canonico*, u *L'Osservatore Romano*, br. 20 od 26. siječnja 1983, str. 1.

ma tradiciji. Treba upoznati ne samo „novo” nego i „staro” iz Kodeksa iz 1983. da bi ga se shvatilo i poštivalo. Samo će tako novi zakonik pridonijeti ostvarenju Koncila prema svojoj vlastitoj naravi, a to je određivanje prava i obaveza sa specifičnim govorom jasnih i preciznih normi.

Svima nam je potreban zakon koji je izraz pravednosti i dobrote; on se ne protivi slobodi, nego joj čak pogoduje. Već je davno bilo rečeno: „Legum omnes servi sumus, ut liberi esse possimus.”⁶⁷ I zato: „Tko ne poznaje, tko ne poštuje, tko prezire zakon, zamjenjuje ga vlastitom samovoljom, što je uzrok despotizma kod poglavara a neposlušnosti i nepokornosti kod podložnika; to je uzrok nereda u društvu.”⁶⁸

No ne želimo ovdje precijeniti, dati veće značenje zakonu nego što mu u Crkvi pripada. Dobro je da sve više u svijest i poglavara i podložnika ulazi služiteljska zadaća crkvenog prava. Zakon nije spasiteljski djelotvoran; on nije uzrok nade, ni mjerilo kršćanskog života, ni dobre savjesti. On ne čini ljude svetima. Spasavamo se po vjeri i ljubavi. Ivan Pavao II. jasno kaže da „... svrha Kodeksa nije da nadomjesti vjeru, milost, karizmu i osobito ljubav u životu Crkve.” Naprotiv, svrha je Kodeksa da stvori „takav red u crkvenoj zajednici koji daje prvenstvo ljubavi, milosti i karizmi i u isto vrijeme olakšava njezin organski razvoj u životu i crkvene zajednice i pojedinaca koji joj pripadaju”.⁶⁹ Pravo, dakle, postoji u Crkvi da se ona kao zajednica osloni na nj pri postizavanju svojih ciljeva, ali istodobno i da zaštititi subjektivna prava i tako pridonese spasenju pojedinaca.

RIASSUNTO

Il titolo di quest'articolo è: „L'iter e le caratteristiche principali del nuovo Codice di diritto canonico.”

Nella prima parte viene brevemente esposta l'idea sulla riforma del Codice di diritto canonico Pio-Benedettino (1917) prima del pontificato di Giovanni XXIII.

Poi, nella seconda parte dell'articolo, vengono riferite le vicende storiche relative alla decisione e all'opera di revisione del Codice durante il Concilio Vaticano II e il periodo postconciliare. Abbiamo parlato pure di principi direttivi che hanno ispirato e guidato tutta l'opera della revisione.

Nell'ultima parte si parla del nuovo Codice di diritto canonico promulgato dal papa Giovanni Paolo II, ove vengono esposte in dettaglio la promulgazione, l'entrata in vigore, la nuova strutturazione, come pure le caratteristiche e le novità principali del medesimo Codice.

67 CICERON, M. T. *Pro Cluentio*, 146.

68 FELICI, P. *A che punto è la preparazione del Codice?* u *Communicationes* 1969, br. 1, str. 75.

69 IVAN PAVAO II, *Sacrae disciplinae leges*, str. 134–135.